

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه زنجان)

۳

علی فلاحی^۱

جعفر هزارجریبی^۲

بهنام شهیدی^۳

[10.22034/ssvs.2023.2781.3021](https://doi.org/10.22034/ssvs.2023.2781.3021)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۱/۲۷

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۴/۱۷

چکیده:

این تحقیق به منظور شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق دانشجویان دانشگاه زنجان می باشند که حجم نمونه با مراجعه به جدول مورگان به میزان ۳۲۷ تعیین گردید. تحقیق از نوع توصیفی تحلیلی است که به روش پیمایش و توسط ابزار پرسشنامه انجام شد. مبنای آگاهی از حقوق شهروندی میزان شناخت افراد از حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و جنسیتی می باشد که توسط ۲۱ سوال به دست آمد. اعتبار سازه‌ای پرسشنامه توسط تکنیک تحلیل عاملی و میزان پایایی ابزار در دو بررسی مقدماتی و نهایی آزمون شد که نتایج بدست آمده حاکی از مناسب بودن اعتبار و پایایی آن دارد. شیوه نمونه گیری از نوع طبقه‌ای متناسب با حجم می باشد و پاسخگویان به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق توسط آزمون‌های همبستگی پیرسون، رگرسیون چندگانه، آزمون F و رتبه‌های W کندال صورت پذیرفت که توسط نرم افزار SPSS اجرا شدند. یافته‌های تحقیق نشان داد میزان آگاهی پاسخگویان از حقوق شهروندی در تمامی مولفه‌ها بیش از مقدار متوسط می باشد. همچنین همه متغیرهای مستقل تحقیق، استفاده از وسائل ارتباط جمعی (۰،۲۹۱)، حضور در عرصه عمومی (۰،۳۳)، پایگاه اجتماعی اقتصادی (۴۲،۵۹) و نوع نگرش به مقوله شهروندی (۰،۶۸) ارتباط معنی‌دار با میزان آگاهی از حقوق شهروندی دارد. میزان استفاده از وسائل ارتباط جمعی رسمی رادیو و مطبوعات پایین است، اما حضور در عرصه عمومی و عضویت در انجمن‌های تخصصی، مطلوب تر است. یکی از بهترین راه‌های آگاه سازی افراد جامعه برای حفظ حقوق و انجام تکالیف شهروندی عرصه‌های مذهبی است و پیشنهاد می شود نگرش به حقوق شهروندی به یک نگاه دینی مبدل شود.

واژگان کلیدی: حقوق شهروندی، رسانه‌های جمعی، عرصه عمومی، دانشگاه، زنجان.

Email: ali_fallahi@atu.ac.ir

^۱ دانشجوی دکتری رفاه، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

^۲ استاد گروه رفاه اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

^۳ دانشجوی دکتری، رشته جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، تهران، ایران.

مقدمه

حقوق شهروندی برای بشر به جهت رعایت کرامت و شان او شناخته شده است و شامل امتیازاتی است که متعلق به افراد بوده و یا قوانین کشورها به آنها اعطاء نموده است (محسنی، ۱۳۸۹: ۱۲۰). این حقوق در بر گیرنده حقوق اجتماعی- سیاسی و مدنی شهروندان در برابر دولت و در هر جامعه‌ای است که با توجه به ویژگی‌های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و ایدئولوژیکی در جوامع مختلف متفاوت است. (بهدین و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۵۸).

با توجه به اینکه شهروندی به عنوان یکی از مهمترین مولفه‌های مردم سالاری به شمار می آید و این موضوع در جامعه ای تحقق پیدا می‌نماید که افراد آن جامعه به حقوق خود آگاه باشند، تا زمانی که قوانین رسمی و مکتوب در جامعه ای وجود داشته باشد ولی شهروندان آگاه وجود نداشته باشند این قوانین تحقق عملی پیدا نخواهد کرد. مردم سالاری واقعی علاوه بر وجود ساختارهای مناسب نیاز به کنشگران آگاه دارد چرا که ارتباط و پیوند ناگسستنی بین عاملیت و ساختار وجود دارد (ritzer, ۲۰۱۰: ۵۶۰). اغلب تحقیقات انجام شده داخلی در این زمینه نشان دهنده ضعف آگاهی و شناخت افراد مورد مطالعه از حقوق شهروندی می باشد، به عنوان نمونه شبانی (Shiani, ۲۰۰۴: ۱۱۷) در رساله دکترای خود با عنوان "وضعیت شهروندی و موانع تحقق آن در ایران"، اصلی ترین موانع تحقق کامل شهروندی در ایران را از یک سو فقدان منابع و فرصت های اجتماعی در سطح کلان دانسته که بر توانمندسازی جامعه برای پاسخ گویی به نیازها و خواست اعضای خود باز می گردد و از سوی دیگر به نبود آگاهی و شناخت مهارت های فکری و مشارکتی، وضعیت رفاهی نامناسب و عدم مشارکت در فعالیت های داوطلبانه و نوع نگرش ها و ارزشهای افراد که به توانایی اعضای جامعه دلالت دارد.

آگاهی از حقوق شهروندی به فرد اجازه دخالت آگاهانه در سرنوشت خود را می‌دهد و منجر به احقاق حقوق خود و زندگی بهتر برای خود و دیگر اعضای جامعه می‌شود. بنابراین میزان آگاهی افراد از حقوق و تعهداتشان، در میزان تحقق شهروندی و ارتقاء آن نقش موثری دارد. در صورت آگاهی مردم از حقوقشان می‌توان به ایجاد و تثبیت امنیت و رفاه اجتماعی پایدار و مستمر امیدوار بود. بی‌اطلاعی از حقوق افراد و اهمال ورزیدن یا حقیر انگاشتن آن، یکی از مهمترین علل تیره روزی های جوامع و شکل گیری فساد است (شبانی و داوودوندی، ۱۳۸۹: ۳۸). گزارش های موجود اعم از یافته های پژوهشی و مشاهدات تجربی نمایان گر آن است میزان آگاهی از حقوق شهروندی در جامعه ما پایین است. این در حالیست که افراد جامعه نسبت به این موضوع اطلاعی نداشته و همواره فکر می‌کنند، اطلاعات لازم مربوط به حقوق و تکالیف شهروندی را دارند. این درحالی است که میزان پایین آگاهی از حقوق شهروندی موجب افزایش نارضایتی و کاهش سرمایه‌های اجتماعی شده است. چنانچه افراد جامعه به حقوق و وظایف خود آگاه نبوده

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

و آشنایی با حقوق شهروندی از طرف نهادهای مسئول در جامعه وجود نداشته باشد، این روند موجب پیدایش یک شکاف میان مردم و نهاد های ذیربط خواهد شد. همچنین با توجه به این که دانشجویان به عنوان افراد نخبه و اثر گذار در هر جامعه ای به شمار می روند و شکل دادن تغییرات مثبت از جمله وظایف ذاتی این قشر می باشد لذا میزان آگاهی از حقوق شهروندی در این قشر مساله ای حائز اهمیت است. هدف این تحقیق نیز بر اساس مسائل مطرح شده شناسایی مهمترین عوامل و مولفه های موثر در میزان آگاهی از حقوق شهروندی در این قشر تاثیر گذار می باشد. بر این اساس تحقیق تلاش دارد تا با استفاده از روش میدانی و تجربی و با بهره گیری از روش های اثبات گرایانه و تحلیل کمی ضمن شناسایی مهمترین مولفه های اثر گذار بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی مهمترین مولفه های اولویت دار بر اساس شدت روابط را نیز شناسایی نماید.

پیشینه تحقیق

تا کنون آثار پژوهشی و مطالعات ارزشمندی در ارتباط با حقوق شهروندی صورت گرفته است که برخی از این موارد به شرح ذیل قابل توجه است:

در تحقیق بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی با نقش میانجی سرمایه سیاسی (صالحی و دیگران، ۱۴۰۱) بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی با نقش میانجی سرمایه سیاسی در میان شهروندان شهر اهواز مورد بررسی قرار گرفته است. در مجموع متغیرهای پژوهش توانسته اند ۵۵٪ از واریانس متغیر آگاهی از حقوق شهروندی را تبیین کنند. نتایج نشان می دهد، مدل از برازش قابل قبولی برخوردار می باشد و دو متغیر اعتماد اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی از میانگین بالایی برخوردار می باشند.

تحلیلی بر چالش های حقوق شهروندی در شهرهای ایران نام تحقیقی است که توسط (نظری و دیگران، ۱۴۰۰) انجام شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که سن افراد، میزان تحصیلات، و پایگاه اقتصادی و اجتماعی افراد با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه دارد و تجربه زندگی اجتماعی و تعامل با دیگران و همچنین پایگاه اقتصادی و اجتماعی افراد که زمینه را برای گسترش تعاملات اجتماعی فراهم می کند با افزایش آگاهی از حقوق شهروندی رابطه مستقیم دارد.

زارع شاه آبادی و دیگران (۱۳۹۷) در تحقیق سنجش میزان آگاهی دانشجویان دانشگاه یزد از حقوق و وظایف شهروندی: درک احساس هویت جمعی به این نتیجه رسید میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی و مشارکت سیاسی با میزان آگاهی دانشجویان از حقوق و وظایف شهروندی ارتباط معنی داری وجود دارد. علاوه بر آن احساس هویت جمعی با میزان آگاهی از حقوق و وظایف شهروندی همبستگی مثبت و معناداری

دارد. هرچه آگاهی در این زمینه افزایش می یابد احساس هویت جمعی نیز افزایش می یابد که این امر موجب تقویت هویت ملی، وفاداری و احساس مسئولیت اجتماعی می گردد.

در تحقیقی با موضوع "نگرش دانشجویان نسبت به حقوق شهروندی در تهران" توسط کلدی و پوردهناد در سال ۱۳۹۱ انجام شده است. نتایج این تحقیق نشان داد نگرش به حقوق شهروندی با رعایت و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه دارد.

بررسی رابطه میزان مصرف رسانه و آگاهی از حقوق شهروندی در بین معلمان شهرستان هشتگرد در سال ۱۳۹۰ تحقیق دیگری است که توسط نوروزی در این زمینه انجام شده است. طبق نتیجه حاصله، از بین متغیرهای مورد مطالعه، تنها دو عامل مطالعه مجلات و مقطع تدریس با موضوع این پژوهش ارتباط معنی دار داشته اند.

تحقیق سنجش میزان آگاهی‌های عمومی به حقوق شهروندی و قوانین شهری توسط جمال محمدی و نازنین تبریزی (۱۳۸۹) در سطح چهار شهر پرجمعیت استان مازندران (ساری، بابل، آمل و قائمشهر) انجام شده است. یافته‌ها حاکی از آگاهی پایین جامعه آماری در مورد حقوق شهروندی می باشد. متغیرهای مستقل عبارتند از: جنسیت، سن و میزان تحصیلات پاسخگویان که فقط دو عامل جنس و سن با متغیر وابسته (آگاهی از حقوق شهروندی) رابطه معنادار داشته اند.

عوامل مرتبط با هویت شهروندی در شهر تهران مقاله‌ای است که در سال ۱۳۸۹ توسط محمدی و ملیحه شیانی و روشن فکر ارائه گردیده و روش تحقیق از نوع پیمایش مقطعی - عرضی می باشد که به وسیله پرسشنامه کتبی بر روی ۴۵۰ نفر از ساکنان ۱۵ سال به بالای شهر تهران انجام شده است. یافته های توصیفی حاکی است که هویت شهروندی در اغلب افراد مورد مطالعه در سطح متوسط می باشد.

تحقیق رابطه آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی با پاسخگویی و شفافیت سازمانها در سال ۱۳۸۹ توسط پورعزت و همکاران در دانشگاه تهران انجام شده است. جامعه آماری شامل نمونه ای متشکل از ۳۸۱ نفر از شهروندان سه منطقه شهر تهران می باشد. یافته ها بیانگر این است که افزایش آگاهی افراد موجب مشارکت بیشتر آنها برای ادای تکالیف در امور شهری و توسعه شهروندی فعال می شود.

آگاهی زنان از حقوق شهروندی و عوامل موثر بر آن مقاله‌ای است که توسط جعفر هزار جریبی و ابوالفضل امانیان در سال ۱۳۸۹ و با تحقیق بر روی ۲۷۰ نفر از زنان شاغل شهر تهران نگاشته شده است. یافته های این تحقیق نشانگر آگاهی متوسط و روبه پائین افراد مورد مطالعه از حقوق شهروندی است و میزان استفاده از رسانه های ارتباط جمعی با متغیر وابسته ارتباطی معنادار و مستقیم در حد متوسط داشته اند. بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با میزان آگاهی از حقوق شهروندی در بین دانشجویان دانشگاه سراسری و آزاد تبریز عنوان پایان نامه ای است که در دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی در سال ۱۳۸۹

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

توسط اسکندری نگاشته شده و در آن متغیرهای مستقل عبارتند از: طبقه اجتماعی، میزان مشارکت اجتماعی، نگرش به مشارکت اجتماعی، میزان دسترسی به منابع، تعهد شهروندی، قومیت، ترجیح قومیت و محل تولد. نتایج حاصله حاکی است که میزان این آگاهی در بین افراد مورد مطالعه متوسط و کمی بیشتر از آن است. آزمون‌های استنباطی هم رابطه بین متغیرهای میزان مشارکت، تعهد شهروندی و نگرش به مشارکت را با متغیر وابسته نشان می‌دهد.

تحلیلی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان، عنوان پژوهشی است که توسط ملیحه شیانی و طاهره داوودوندی در سال ۱۳۸۸ صورت گرفته و به توصیف میزان آگاهی از حقوق شهروندی و عوامل موثر بر آن در میان نمونه‌ای ۳۰۰ نفری از دانشجویان علوم اجتماعی دانشگاه‌های علامه طباطبایی و آزاد اسلامی می‌پردازد. نتیجه به دست آمده بیانگر میزان متوسط و روبه پائین آگاهی افراد مورد مطالعه از حقوق شهروندی است. از بین متغیرهای مستقل، متغیرهای نگرش به دخالت دولت، میزان آگاهی از حقوق دانشجویی و نگرش به مشارکت با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه معنادار داشته‌اند.

یافته‌های تحقیق بررسی میزان احساس برخورداری زنان از حقوق شهروندی و عوامل موثر بر آن توسط فیض‌اله نوروژی و منا گل‌پرور (۱۳۸۸) نشان می‌دهد، متغیرهای طبقه اجتماعی و سن با برخورداری از حقوق شهروندی رابطه مستقیم و متغیرهای جامعه‌پذیری جنسیتی و میزان تقسیم جنسیتی کار رابطه معکوس دارند.

تقویت روحیه شهروندی در مدیریت کلان‌شهرها (مورد مطالعه: همدان) پژوهشی است از نوع کاربردی - تحلیلی و با ترکیبی از روش‌های کتابخانه‌ای - میدانی و از ابزار پرسشنامه و مشاهده بهره برده است. جامعه مورد مطالعه تعداد ۱۱۶ خانوار از ساکنین شهر همدان می‌باشد. نتایج مربوطه حاکی از ضعف و بعضاً فقدان تاریخی جامعه مدنی، بی‌توجهی به لزوم مشارکت مردمی در اداره امور شهرها و کمبود دلبستگی به مکان و بیگانگی، کمبود قوانین مشخص و مدون، نگرش قیم مآبانه و آشنا نبودن مردم با مفهوم حقوق شهروندی و شهروندمداری و وظایف و مسئولیت‌هاست که موجب کاهش تعلق شهروندان نسبت به محیط خود و شهر همدان شده‌اند.

عوامل مرتبط با تعهدات شهروندی توسط فاطمی‌نیا و حیدری در سال ۱۳۸۸ تحقیقی از نوع میدانی و با روش پیمایشی است که از طریق مصاحبه حضوری با ۳۸۵ نفر از شهروندان بالای هجده سال تهرانی انجام شده است. از نتایج تحقیق می‌توان به رابطه مثبت و معنادار متغیرهای سرمایه اجتماعی و عام‌گرایی بر تعهدات شهروندی اشاره کرد. احساس ناامنی و آنومی اجتماعی نیز تأثیری منفی و معنادار بر تعهدات شهروندی دارند.

مبانی نظری:

تحلیل جامعه‌شناختی تاریخی شهروندی ایران تا پیش از انقلاب اسلامی ۵۷ نشان می‌دهد که طی سه دوره تاریخی (ایران باستان، ایران پس از اسلام تا انقلاب مشروطه و ایران پس از مشروطه تا انقلاب اسلامی ۵۷) واقعیت اجتماعی شهروندی و موقعیت جامعه‌شناختی شهروندی سه شکل اجتماعی به خود گرفته است: "امتناع شهروندی" (عدم شکل‌گیری و تقویت زمینه‌ها و بسترسازی شهروندی)، "امکان شهروندی" (ظرفیت و پتانسیل شکل‌گیری و تقویت زمینه‌ها و بسترسازی شهروندی) و "ایجاب شهروندی" (احساس ضرورت وجود زمینه‌ها و بسترسازی شهروندی).

از حیث جامعه‌شناسی تاریخی شهروندی این سه شکل اجتماعی به ترتیب با دوره‌های تاریخی ایران باستان (امتناع شهروندی)، ایران پس از اسلام تا مشروطه (امکان شهروندی) و ایران پس از مشروطه تا پیش از انقلاب اسلامی ۵۷ (ایجاب شهروندی) قابل تطبیق است. شکل اجتماعی چهارم یعنی "ایجاد شهروندی" (تقویت زمینه‌ها برای بسترسازی موقعیت شهروندی) در ایران پس از انقلاب اسلامی ۵۷ نمود اجتماعی پیدا کرده است. ماهیت گفتمان قانون اساسی، ترتیبات سیاسی جمهوری اسلامی، جهت‌گیری‌های قوانین موضوعه مجلس شورای اسلامی و راهبردهای برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به همراه الزامات برخاسته از روح مردم‌سالاری و جمهوری‌گرایی بر "ایجاد شهروندی" اثرگذار بوده است. با توجه به "تعامل/تقابل" نظام سیاسی حقوقی و دولت با موقعیت شهروندی پس از انقلاب اسلامی، "ایجاد شهروندی" در سه بعد "شهروندی مدنی" (شهروندی ناظر به حق آزادی‌های مدنی)، "شهروندی اجتماعی" (شهروندی ناظر به حق برخورداری از رفاه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی) و "شهروندی سیاسی" (شهروندی ناظر به حق مشارکت سیاسی) هم با چالش‌های ساختاری نهادی (سیاسی، حقوقی، اجتماعی، فرهنگی) مواجه بوده و هم اینکه از پیشرفت و گسترش برخوردار شده است (توسلی و نجاتی حسینی، ۱۳۸۳: ۵۷). بنابراین شهروندی پیش از آنکه نیازمند بحث درباره شاخص‌ها و مولفه‌های حقوق و وظایف باشد، ضرورت بررسی پیرامون عوامل موثر بر میزان آگاهی افراد از حقوق شهروندی آن‌ها را بازتاب می‌دهد. در ایران رد پای شهروندی را می‌توان در انقلاب مشروطیت یافت و بعد از انقلاب ۱۳۵۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۲ اصل به حقوق سیاسی شهروندی، ۸ اصل به حقوق اجتماعی شهروندی، ۱۴ اصل به حقوق مدنی شهروندی، ۴ اصل به حقوق فرهنگی شهروندی پرداخته شده است (قانون اساسی، ۱۳۶۸).

علاوه بر این حقوق شهروندی در بسیاری از موارد مورد تایید ادیان الهی و بویژه دین اسلام می‌باشد، حقوقی از جمله حق حیات، حق آزادی بیان و انتقاد، حق تعیین سرنوشت، حق امنیت، حق برابری و عدم تبعیض و مانند آن، همگی مورد تایید و تاکید اسلام هستند و حتی آیات صریحی نیز درخصوص آنها وجود دارد که به نمونه‌ای از آنها اشاره می‌شود:

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

حق حیات: چون از شما پیمان محکم گرفتیم که خون همدیگر را نریزید. "واذا اخذنا ميثاقكم لانسفكون دماءكم و لا تخرجون" (بقره، ۸۴) - هرکس دیگری را جز برای قصاص یا مبارزه با فسادگری بکشد، گویی همه مردم را کشته است. "من قتل نفسا بغير نفس او فساد فی الارض فکانما قتل الناس جميعا" (مائده، ۳۲). **حق آزادی (بیان، دین و سایر آزادی‌های مشروع):** با اهل کتاب جز با شیوه ای که نیکوتر است، مجادله نکنید. "و لا تجادلوا اهل الکتاب الا بالتی هی احسن" (عنکبوت، ۴۶) - در قبول دین اکراهی نیست، راه درست از راه انحرافی روشن شده است. "الاکراه فی الدین قد تبین الرشد من الغی..." (بقره، ۲۵۶).

حق امنیت: ای اهل ایمان هرگز به هیچ خانه‌ای مگر خانه‌های خودتان تا با صاحبانش انس (اجازه) ندارید، وارد نشوید و چون رخصت یافتید و داخل شدید، نخست به اهل آن خانه تحیت و سلام کنید که این برای شما بهتر است، باشد که متذکر شوید تا اجازه یابید و آنگاه درآیید و چون به خانه‌ای درآمدید و گفتند بازگردید، زود بازگردید که این برای تنزیه شما بهتر است و خداوند به هر چه می‌کنید، داناست. "یا ایها الذین امنوا لاتدخلوا بیوتا غیر بیوتکم..." (نور، ۲۸-۲۷).

حق برابری و عدم تبعیض: ای مردم، ما شما را از یک مرد و یک زن آفریدیم و شما را به صورت جماعت ها و قبیله ها قرار دادیم تا با یکدیگر آشنا شوید؛ همانا گرامی ترین شما نزد خدا پرهیزگارترین شماست. خدا دانا و آگاه است. "یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر و ائنی و جعلناکم..." (حجرات، ۱۳).

حق آموزش: برابر آموزه های دینی، نه تنها آموزش حق بشر است، بلکه حکمت ارسال رسل و تشریح شرایع، تعلیم و آموزش انسانها عنوان شده است. همچنانکه در قرآن آمده است: همانگونه که رسولی در میان شما از نوع خودتان فرستادیم تا آیات ما را بر شما بخواند، و شما را تزکیه کند و کتاب و حکمت بیاموزد و آنچه نمی دانستید به شما یاد دهد "کما ارسلنا فیکم رسولا منکم یتلوا علیکم آیاتنا و یزکیکم و یعلمکم الکتاب و الحکمه و یعلمکم ما لم تکنوا تعلمون" (بقره، ۱۵۱).

در ادامه نیز به مهمترین نظریه های حوزه شهروندی از نگاه صاحب نظران برتر اشاره می شود:

نظریه ماکس وبر- از نظر وبر حقوق اقتصادی مهمترین امتیازات مدنی در قالب حقوق صوری به معنای حق داشتن انجمن های نیمه آزاد شهروندان نبود بلکه ضامن مالکیت اربابی شهر به شمار می آمد. بنابراین وبر بیشتر بر حق سیاسی شهروندان مانند حق رای و انتخاب نمایندگان توجه داشته است و مشارکت شهروندان را رکنی اساسی در این زمینه می داند (هزار جریبی و امانیان، ۱۳۹۰: ۷).

نظریه پارسونز- پارسونز شهروندی را نتیجه توسعه مدرنیته و دموکراتیک شدن جوامع می داند (شیانی و داود وندی، ۱۳۸۹: ۴۱) و معتقد است، تغییراتی که در جامعه سنتی رخ داده نظیر شهری شدن و عقلانیت بستر مناسبی را برای این پدیده بوجود آورده است. از نظر پارسونز یک شهروندی کامل به دور از هرگونه تبعیض اجتماعی به معنی برخورداری همه اقشار و گروه های اجتماعی از حقوق و تعهدات شهروندی و

آگاهی آنان از حقوق خود است. بنابراین آگاهی از حقوق شهروندی نیازمند تامین انواع مختلف منابع و ایجاد فرصت‌های مناسب و بازتولید ارزش‌های عام از یک طرف و نگرش مناسب به این حقوق از سوی دیگر است (حسام، ۱۳۸۱: ۱۱). به نظر او گروه‌هایی که همچنان بر ارزش‌های کهن خود تاکید دارند و خود را با مقتضیات زمان و شرایط اجتماعی وفق نداده‌اند درکی از حقوق و امتیازات شهروندی نخواهند داشت. در این میان آموزش نقش مهمی را در جامعه پذیری یکپارچه و گسترده افراد و ارائه نگرش‌های عام‌گرایانه ایفاء می‌کند تا به تبع آن زمینه آگاهی افراد از حقوق و به تبع آن از وظایف‌شان فراهم شود (هزار جریبی و امانیان، ۱۳۹۰: ۹). اهمیت ویژه‌ای که پارسونز به حقوق شهروندی دارد ناشی از این بود که او تصور می‌کرد در جوامع دموکراتیک شهروندی به معیار اصلی همبستگی ملی تبدیل می‌شود. در گذشته تفاوت‌هایی مبتنی بر مذهب، قومیت یا سرزمینی آن‌قدر مهم بود که تعیین می‌کرد چه کسانی عضو جامعه به‌شمار می‌آیند یا از عضویت در آن به‌طور کلی محروم می‌گردند. اما اکنون حقوق مشترک شهروندی، شالوده کافی برای همبستگی ملی فراهم می‌کند.

نظریه تی. اچ. مارشال - یکی از متفکران برجسته و علاقمند به نظریه‌های شهروندی، مارشال است. در تعریف وی، شهروندی پایگاهی اعطا شده به کسانی است که عضو کامل یک اجتماع‌اند. تمام کسانی که از این پایگاه برخوردارند بنابر حقوق و وظایف مرتبط با این پایگاه باهم برابرند. هیچ اصل عامی وجود ندارد که تعیین کند حقوق و وظایف مذکور چه باید باشند. (اولیور و هیتز^۱، ۱۹۹۴ به نقل از نوروزی و گل پرور، ۱۳۹۰: ۱۷۴). روی هم رفته جامعه شناسی تاریخی شهروندی مارشال و به‌ویژه نظریه ابعاد اجتماعی شهروندی وی، یعنی شهروندی‌های مدنی، سیاسی و اجتماعی رفاهی، بخش اساسی از جامعه شناسی شهروندی محسوب می‌شود (توسلی و نجاتی حسینی، ۱۳۸۳: ۳۸-۳۷).

مارشال حقوق شهروندی را دارای سه حوزه اصلی می‌داند:

۱- حقوق مدنی: نخستین حقی که در جامعه بوجود آمده است. حق مدنی عبارت از حقی است که امکان تملک داراییها و التزام به قراردادها و آزادی‌های حزبی و آزادی فکر و اندیشه را فراهم می‌کند، ایجاد توقعات برابر و قضاوت بی‌طرفانه در نظام حقوقی، نسبت به همه شهروندان از جمله حقوق شهروندی مدنی است. از نظر مارشال در جایی که حقوق مدنی وجود ندارد، امکان آزادی فردی و سرمایه گذاری اقتصادی نیز وجود ندارد.

۲- حقوق سیاسی: عبارت است از حقوقی که امکان مشارکت مردم را در تصمیمات عمومی کشور با تشکیل احزاب سیاسی و برگزاری انتخابات فراهم می‌کند، شهروندی سیاسی همچنین این امکان را فراهم می‌کند

^۱Oliver & Heater,

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

که هر یک از شهروندان امکان دسترسی مستقیم به موقعیت‌های سیاسی در مقام رهبری احزاب، دولت و یا سایر حلقه‌های قدرت را بدست آورند.

۳- حقوق اجتماعی: عبارت از حقوقی است که امکانات رفاهی حمایتی از فرد و خانواده‌های آسیب پذیر را به منظور ایجاد تعادل در زندگی رفاهی آنها فراهم می‌آورد. به‌طور معمول حقوق اجتماعی شامل کمک‌های مالی و رفاهی به افراد کهن‌سال، معلول و افراد خانواده‌های بیکار می‌شود. حقوق اجتماعی همچنین شامل فراهم آوردن شرایط مساوی بهره‌مندی از امکانات آموزشی، مسکن و سلامتی برای همه اعضای جامعه می‌باشد. لذا این امید خواهد بود که همگان از حداقل امنیت و امکان برابر فردی در روند رشد اقتصادی بهره‌مند شوند (عاملی، ۱۳۸۰: ۱۷۵). با توجه به این نظر که جامعه وظیفه دارد تا نیازهای اساسی همه شهروندان را برآورده سازد، بر اساس برداشت لیبرال مارشال از شهروندی، دولت این مسئولیت را در دوره پس از جنگ از طریق نهادهای نمودن حقوق اجتماعی تقبل نموده، هدف دولت رفاه تضمین این موضوع بود که هیچ فردی صرف نظر از شرایط شغلی اش در فقر زندگی نکند. مارشال حقوق اجتماعی به شهروندی را بر مبنای منابع عمومی جامعه استوار می‌سازد (فالكس، ۱۳۸۱: ۱۳).

نظریه یورگن هابرماس - مولفه‌های کلیدی کنش ارتباطی هابرماس که در نظریه شهروندی وی اهمیت دارد، عبارتند از: کنش متقابل، برقراری روابط شخصی، توانایی سخن گفتن، تلاش برای تفاهم، کوشش جهت توافق و پی‌گیری عمل هماهنگ (منوچهری و نجاتی حسینی، ۱۳۸۵: ۱۳-۱۴). نزد هابرماس شهروندی، قالبی است که از طریق آن دو اصل تضمین‌کننده مشروعیت یعنی فرمان‌فرمایی عموم و حقوق بشر به یکدیگر پیوند می‌خورند. او معتقد است، اعضای جامعه صرفاً در حوزه عمومی و جامعه مدنی از نقش شهروندی برخوردار خواهند شد. از رهگذر جامعه مدنی در حوزه عمومی که حد واسط نظام سیاسی و بخش‌های خصوصی است، مسائل مختلف حل خواهد شد. در این حوزه‌ها افراد مسئولیت‌ها و حقوق خود به‌عنوان شهروند را پذیرفته و قادر به بیان نظرات و عقایدشان می‌شوند (هاشمیان فر و گنجی، ۱۳۸۸: ۳۰). از نظر وی در بافت "حوزه عمومی" و "جامعه مدنی" است که افراد نقش شهروندی پیدا می‌کنند. در نقش شهروندی فرد به عنوان عضو تمام‌عیار جامعه خود می‌گردد و شان حقوقی ویژه‌ای دارد. حوزه عمومی عرصه‌ای است که در آن افراد به منظور مشارکت در مباحث باز و علنی گرد هم می‌آیند. در چنین حوزه‌ای اصول برابری و امکان دسترسی، اصولی غیر قابل حذف هستند (Habermas, ۱۹۹۲: ۵۸). بر همین مبنای مشارکت را معرف اصلی شهروندی می‌داند و آن را به گونه‌های مختلف تحلیل کرده و دسترسی برابر به حقوق مشارکتی را مورد توجه بیشتر قرار می‌دهد. اعضای جامعه با توجه به توانایی تغییر حیات اجتماعی خود، در بافت حوزه عمومی به ایفای نقش شهروندی خواهند پرداخت که پیش شرط ظهور آن تعدد و تکثر در اشکال زندگی، ارتباطات عمومی و مسئولیت حقوق شهروندی است (شیانی، ۱۳۸۴: ۱۶۷).

چارچوب نظری:

همان‌گونه که در بخش مبانی نظری اشاره گردید، اندیشمندان و متفکران متعددی به مساله حقوق شهروندی و تعریف این مفهوم پرداخته اند. با توجه به اهداف تحقیق ضرورت دارد تا چارچوب نظری و مفهومی تحقیق به طور مشخص روشن شده و در ادامه فرضیه های تحقیق استخراج شوند. مارشال در قالب بررسی های جامعه شناسی تاریخی خود حقوق سه گانه شهروندی را تشخیص داده که شامل حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی می باشد. این حقوق از سده های هفدهم تا بیستم میلادی در مغرب زمین به ترتیب و بواسطه تحولات در نظام ها و نهادهای حقوقی، قانون گذاری و اجرایی (پیدایش دولت رفاه) پدید آمده اند (Marshall, 1994: 124). ترنر نیز حقوق شهروندی را مجموعه ای از حقوق قانونی و رسمی می داند که برای یک جامعه معین تعریف شده است و در آن شهروند مدعی برخورداری از منابع ملی می شود (Turner, 2000: 56). شهروندی دارای منابع مهم اقتصادی چون مسکن، درآمد، منابع سیاسی، آزادی بیان و منابع فرهنگی چون تعلیم و تربیت و آموزش می باشد. ترنر ضمن نقد دیدگاه مارشال حقوق فرهنگی را به حقوق سه گانه وی اضافه می کند. او به نقش شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه و افراد توجه دارد و معتقد است آگاهی از حقوق در میان اقشار مختلف متفاوت است. در بین شرایط اجتماعی باید به نقش رسانه های جمعی توجه ویژه نمود چرا که همچون واسطه ای آگاهی اجتماعی افراد را تحت تاثیر قرار می دهد. لذا می توان گفت میزان آگاهی از حقوق شهروندی تحت تاثیر میزان و نوع استفاده افراد از رسانه های جمعی می باشد. همچنین با توجه به تعریف برابری جنسیتی در صندوق جمعیت سازمان ملل متحد (برنامه توسعه هزاره سازمان) و اهمیت این مقوله در حوزه شهروندی می توان این مفهوم را از مقوله های حقوق شهروندی دانست. پارسونز نیز ظهور حقوق شهروندی را نتیجه جامعه سرمایه داری صنعتی می داند و معتقد است که تمام تغییراتی که در جامعه صنعتی رخ داده نظیر شهری شدن، عقلانیت و ... بستر مناسب را برای این پدیده به وجود آورده است. وی با مبنا قرار دادن متغیرهای الگویی عام گرایی، بی طرفی ارزشی و نیز جامعه مبتنی بر قرارداد عرفی و مدنی تصویری از شهروندی به عنوان نوعی کردار اجتماعی معطوف به عضویت و انسجام اجتماعی عرضه می کند. از نظر وی یک شهروندی به دور از هرگونه تبعیض اجتماعی به معنی برخورداری همه اقشار و گروه های اجتماعی از حقوق و تعهدات شهروندی و آگاهی آنان از حقوق خود است. بنابراین، آگاهی از حقوق شهروندی نیازمند تامین انواع مختلف منابع و ایجاد فرصت های مناسب و بازتولید ارزش های عام از یک طرف و نگرش مناسب به این حقوق از سوی دیگر است و نگرش افراد نسبت به حقوق شهروندی بر میزان آگاهی بر این حقوق تاثیر دارد (کلدی و پوردهناد، ۱۳۹۱: ۶). مطابق با این وجه از نظریه پارسونز می توان گفت نگرش نسبت به حقوق شهروندی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی اثرگذار است.

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

تضادگرایان نیز معتقد هستند، موقعیت اقتصادی و نابرابری‌های موجود در یک جامعه افراد را به رقابت، نزاع و مبارزه باهم سوق می‌دهد و برابری قانونی در واقع سرپوشی بر نابرابری‌های اقتصادی است و با وجود این نابرابری‌ها امکان مشارکت برابر برای همه افراد در امور سیاسی و اجتماعی ممکن نیست. به زعم این دسته شهروندی انقیاد اقتصادی- اجتماعی و عملی محرومان است که باید اصلاح شود. بر این اساس افرادی که پایگاه اقتصادی پایینی دارند، آگاهی کمتری از حقوق خود دارند (Marx, ۱۹۶۷:۲۱۱). لذا پایگاه اقتصادی با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه دارد یا به عبارت دیگر میزان آگاهی افراد از حقوق شهروندی بر اساس پایگاه اقتصادی آن‌ها متفاوت است.

از دیدگاه هابرماس در عرصه حوزه عمومی افراد به منظور مشارکت در مباحث باز و علنی گرد هم می‌آیند. در چنین حوزه‌ای اصول برابری و امکان دسترسی، اصولی غیر قابل حذف هستند. از نظر وی در بافت حوزه عمومی و جامعه مدنی است که افراد نقش شهروندی پیدا می‌کنند و فرد به عنوان عضو تمام عیار متعهد به جامعه خود می‌گردد و از حقوق شهروندی خاصی بهره‌مند است. بر همین مبنا وی مشارکت و حضور در عرصه عمومی را معرف اصلی شهروندی می‌داند و آن را به گونه‌های مختلف تحلیل کرده است. به همین دلیل دسترسی برابر به حقوق مشارکتی را مورد توجه بیشتر قرار می‌دهد. اعضاء جامعه با توجه به توانایی تغییر حیات اجتماعی در بافت حوزه عمومی و جامعه مدنی به ایفای نقش شهروندی خواهند پرداخت. بر این اساس میزان مشارکت و حضور در عرصه عمومی با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه دارد.

روش انجام پژوهش:

این تحقیق از نوع مطالعه موردی بوده که به روش پیمایشی و از نوع توصیفی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق دانشجویان سال اول و دوم دانشگاه زنجان می‌باشند که بر اساس اطلاعات بدست آمده حدود ۲۲۰۰ نفر می‌باشند. حجم نمونه بر اساس مراجعه به جدول مورگان تعداد ۳۲۷ بدست آمد که در نهایت برای جایگزین نمودن پرسشنامه‌های مخدوش ۱۰ پرسشنامه به حجم نمونه افزوده شد. شیوه انجام نمونه‌گیری به صورت طبقه‌ای متناسب با حجم می‌باشد و در نهایت با محاسبه تعداد دانشجویان در دانشکده‌های مربوطه (۲۷٪ از دانشکده علوم انسانی، ۲۳٪ در دانشکده علوم مهندسی، ۲۱٪ دانشکده کشاورزی، ۱۸٪ دانشکده علوم پایه و ۱۱٪ دانشکده فنی)، لیستی از دانشجویان تهیه شد و پاسخگویان به شیوه تصادفی ساده انتخاب شدند. در زمینه پایایی ابزار تحقیق، پرسشنامه در دو بررسی مقدماتی و نهایی مورد تحلیل قرار گرفت به نحوی که در بررسی مقدماتی میانگین آلفا بدست آمده ۰,۷۳ و در بررسی نهایی این رقم به میزان ۰,۷۹ افزایش پیدا کرد. اعتبار صوری ابزار سنجش توسط چندتن از متخصصین در این حوزه تایید گردید و همچنین روایی سازه‌ای ابزار سنجش توسط تکنیک تحلیل عاملی مورد بررسی قرار گرفت و آماره KMO

بدست آمده برابر با ۰,۸۱۰ در سطح معناداری ۰,۰۰۰ می باشد که نشان از تایید روایی سازه ای ابزار می باشد. در این تحقیق مبنای حقوق شهروندی بر اساس نظریه مارشال و ترنر و در چارچوب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران می باشد که در پنج بعد حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و جنسیتی از طریق ۲۱ گویه مورد سنجش قرار گرفته است. حقوق مدنی ۷ گویه، حقوق فرهنگی ۴ گویه، حقوق اجتماعی ۵ گویه، حقوق سیاسی ۳ گویه و حقوق جنسیتی با ۲ گویه آزمون شده اند. سطح سنجش متغیرها، ترتیبی و به کمک طیف لیکرت دارای حداقل نمره ۱ و حداکثر ۵ می باشد به طوری که ۱۳ مورد از این جملات بصورت مثبت و بقیه به شکل منفی طرح شده اند و کسانی که بیشترین میزان موافقت با جملات مثبت و بیشترین میزان مخالفت با جملات منفی را داشته باشند از حقوق شهروندی آگاهی بیشتر دارند و بالعکس. برای ساخت متغیر پایگاه اجتماعی و اقتصادی ابتدا متغیر شغل پدر بر اساس جدول منزلت شغلی دکتر چلبی (۱۳۷۵) پیمایش ملی ارزش ها و نگرش های ملی ایرانیان ارزش گذاری شده و تبدیل به یک متغیر فاصله ای شد. سپس در آمد ماهیانه، تحصیلات پدر و خود فرد و نیز شغل پدر به نمرات استاندارد تبدیل و متغیر پایگاه اقتصادی- اجتماعی ساخته شد. سپس بر اساس مقیاس صد درجه ای، این متغیر به سه قسمت متوسط پائین، متوسط و متوسط بالا تقسیم گردید. برای آزمون فرضیه های تحقیق از ضرایب همبستگی پیرسون، رگرسیون چندگانه، آزمون F و آزمون رتبه های کندال استفاده شده است. داده های تحقیق توسط نرم افزار SPSS ورژن ۲۲ مورد تحلیل قرار گرفتند. ضرورت دارد که مفاهیم و متغیرهای به کار برده شده در این تحقیق به صورت نظری و عملیاتی بازتعریف شوند.

تعریف نظری میزان آگاهی از حقوق شهروندی

شهروندی منزلتی است که موجبات برخورداری از حقوق و قدرت ها را فراهم می کند (ابر کرامبی و دیگران، ۱۳۶۷: ۶۵). شهروندی جایگاهی اجتماعی است که در رابطه با دولت با سه نوع حق شامل حقوق مدنی، حقوق سیاسی و حقوق اجتماعی همراه است. مفهوم شهروندی منزلتی را نشان می دهد که با قانون اعطاء می شود. در عین حال این مفهوم نشان می دهد که اشخاص به اعتبار جایگاهشان در اجتماع یا واحد سیاسی دارای حقوق هستند (لطفی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۰۴).

مارشال بر اساس یک تقسیم بندی حقوق شهروندی را شامل سه گونه حقوق مدنی، حقوق سیاسی

و حقوق اجتماعی می داند:

- ۱- بعد مدنی: مانند آزادی فردی، آزادی بیان، آزادی تفکر و دین، حق داشتن مالکیت، انعقاد قرارداد و حق دسترسی به دادگاه را در بر می گیرد.
- ۲- بعد سیاسی: عبارت است از حق مشارکت در روندهای سیاسی (حق شرکت در انتخابات یا انتخاب شدن).

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

۳- بعد اجتماعی: طیف کاملی است از حق برخورداری از حداقل رفاه و امنیت گرفته تا حق سهم شدن در تمامی میراث اجتماعی و زندگی کردن مطابق با استانداردهای رایج و غالب در جامعه به شیوه موجودی متمدن است. نهادهایی که بیشترین ارتباط را با این عنصر دارند عبارتند از: نظام آموزش و خدمات اجتماعی (Marshall, 1994:p9) و (محسنی، ۱۳۸۹: ۱۲۰).

آگاهی^۱: عبارت است از وارد شدن وجود یا واقعیت پدیده‌ها به ذهن یا به عبارت دیگر قرار گرفتن پدیده در وضع یا موقعیتی در چارچوب ادراک‌ها، دریچه ورود و قرار گرفتن در ذهن و حواس ظاهر می‌باشد. آگاهی و ادراک هنگامی حاصل می‌شود که ما از طریق حواس پنج‌گانه به وجود شیء، حالت یا وضعیت خاص پی ببریم (شایان مهر، ۱۳۷۷: ۲۸). لذا آگاهی از حقوق شهروندی این است که افراد در ذهن خود در مورد حقوق شهروندی چه چیزهایی می‌دانند و این دانسته‌ها چقدر مطابق با واقعیت است.

تعریف عملیاتی میزان آگاهی از حقوق شهروندی

در این تحقیق آگاهی از حقوق شهروندی به شرح جدول شماره ۱ مورد سنجش قرار گرفته است.

جدول شماره ۱- شاخص‌های حقوق شهروندی

<ul style="list-style-type: none"> - برابری همه افراد در برابر قانون صرف نظر از جنسیت، قومیت، دین و مذهب و ... - رعایت احترام به شان و منزلت افراد تحت هر شرایط - برابری همه اقوام در اعطای امتیازات قانونی - انعکاس نظرات مردم در رسانه‌ها - شرکت مستقیم یا غیر مستقیم همه افراد در اداره عمومی کشور - عدم استراق سمع و محرمانه بودن مکالمات تلفنی - علنی بودن جلسات محاکمات 	حقوق مدنی
<ul style="list-style-type: none"> - آزادی پیروان ادیان الهی در برگزاری مراسم مذهبی - آزادی تکلم و گویش برای قومیت‌های مختلف - امکان دسترسی به اطلاعات برای همه اقشار - اجازه انتشار نشریات 	حقوق فرهنگی
<ul style="list-style-type: none"> - برخورداری همه مردم از امکانات آموزشی، بهداشتی، بیمه، مسکن و ... - برخورداری همه افراد از فرصت پیشرفت - لحاظ کردن مصالح همه اقشار در تصویب قوانین - حق برخورداری افراد از امنیت اجتماعی و روانی - بازپروری و حمایت اجتماعی از افراد در معرض آسیب‌های اجتماعی مانند معتادان 	حقوق اجتماعی

حق رای مساوی برای همه	-	حقوق سیاسی
حق شرکت در راهپیمایی و تجمعات اعتراضی قانونی	-	
آزادی بیان و انتقاد از دولت	-	
حق رای برای زنان	-	حقوق جنسیتی
شرکت زنان در فعالیتهای خارج از منزل	-	

تعریف نظری پایگاه اجتماعی - اقتصادی

آن بیرو در فرهنگ علوم اجتماعی این مفهوم را جایگاهی می داند که هرکس در ساخت اجتماعی اشغال می کند و همچنین وضع یا اعتبار اجتماعی که معاصران فرد به او در بطن جامعه ای که زندگی می کند تفویض می دارند. به عبارت دیگر جایی که یک فرد خاص در نظام مخصوص و در زمانی معین اشغال می کند پایگاه او خوانده می شود (بیرو، ۱۳۷۶: ۳۸۱).

تعریف عملیاتی پایگاه اجتماعی - اقتصادی

با توجه به اینکه سه شاخص تحصیلات، نوع شغل و میزان درآمد بیانگر پایگاه اقتصادی - اجتماعی می باشند لذا در این تحقیق نیز از این شاخص ها جهت سنجش این متغیر استفاده شد و سوالات ذکر شده بر اساس وضعیت اقتصادی دانشجویان و پدران آنها بود.

تعریف نظری نگرش

نگرش از مفاهیم کاربردی در علم روانشناسی اجتماعی است. معادل انگلیسی کلمه نگرش، واژه "اتیدیود"^۱ می باشد که چندین معنا دارد. این واژه از کلمه لاتین "اوپتیو"^۲ گرفته شده که به معنی مناسبت و سازش یافتگی است. ریشه دیگر این کلمه "اپتیود"^۳ بوده که به معنی حالت و آمادگی ذهنی یا فکری برای عمل می باشد. در کاربرد این دو ریشه بین دو دسته نگرش تفاوت وجود دارد: "منتال اتیدیود"^۴ یا نگرش های ذهنی و "اتیدیودز"^۵ یا نگرش های حرکتی (آپورت، ۱۳۷۱: ۱۱۶).

تعریف مورد توافق اکثر روانشناسان اجتماعی این است که: نگرش نظامی با دوام است که شامل یک عنصر شناختی، یک عنصر احساسی و تمایل به عمل است. عنصر شناختی شامل اعتقادات و باورهای شخصی درباره یک اندیشه یا شیء است. عنصر احساسی یا عاطفی معمولاً با نوع احساس عاطفی با باورهای ما پیوند دارد و تمایل به عمل به جهت آمادگی برای پاسخگویی به شیوه ای خاص اطلاق می شود. ترکیب شناختها، احساسها و آمادگی برای عمل نسبت به یک چیز معین را نگرش شخص نسبت به آن چیز گویند (کریمی، ۱۳۷۳: ۲۹۵).

^۱. Attitude

^۲. OPTU

^۳. Aptitude

^۴. Mental Attitude

^۵. Attitudes

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

تعریف عملیاتی نگرش

در این پژوهش نگرش در ۴ بعد: نگرش به دموکراسی، نگرش به مشارکت، نگرش به وضعیت آینده جامعه و میزان عام‌گرایی مورد بررسی قرار گرفته که در ادامه به شرح جزئیات هر یک پرداخته شده است.

تعریف نظری نگرش به دموکراسی

"دموکراسی در مفهوم خود بیان‌کننده این آرمان است که تصمیم‌هایی که بر اجتماعی به عنوان یک مجموعه اثر می‌گذارند باید به نظر کلیه افراد آن اجتماع گرفته شوند. همچنین کلیه اعضا باید از حق برابر برای شرکت در تصمیم‌گیری برخوردار باشند" (بیتهام و بویل، ۱۳۷۶: ۱۷).

تعریف نظری نگرش به مشارکت

منظور از نگرش نسبت به مشارکت سوء‌گیری مثبت نسبت به دخالت مستقیم افراد در تصمیم‌گیری اجتماعی است که تا حقوق و آزادی‌های آنان از گزند کار تصمیم‌گیری گروه‌های کوچک و دور از دسترس و اغلب ناشناس در امان بماند (آشوری، ۱۳۷۳: ۳۰۲ به نقل از شیانی، ۱۳۸۲: ۲۴۱).

تعریف نظری پنداشت از وضعیت آینده جامعه

میزان تمایل و توجه به آینده را منعکس می‌کند (چلبی، ۱۳۸۱: ۱۰۴). یعنی اینکه افراد با تصور و برداشتی که از وضعیت فعلی جامعه در ذهن خود بصورت کلی و اغلب با توجه به شرایطی که در آن قرار گرفته‌اند چه نوع پیش‌بینی‌ای در خصوص شرایط آتی آن جامعه دارند.

تعریف نظری میزان عام‌گرایی

عام‌گرایی یک تمایل‌نیازی است که کنشگر را در یک موقعیت معین در تطابق با استانداردهای عام مربوط به سوژه‌ها به واکنش و اقدام می‌دارد و نوع ارتباط خاص کنشگر را با این سوژه‌ها مد نظر قرار نمی‌دهد (فاطمی‌نیا، ۱۳۸۷: ۱۲۰). در واقع عام‌گرایی دیدگاهی است که می‌گوید همه اعضاء جامعه انسانی حقوق غیر قابل‌انکاری دارند و فرهنگ و عناصر فرهنگی ارتباطی با این حقوق و قوانین ندارند.

تعریف نظری حضور در عرصه عمومی

حوزه عمومی فضایی است حقیقی یا مجازی که افراد در آن به بحث و گفتگوی عقلانی درباره مسائل مورد نیاز می‌پردازند تا به توافقی دست یابند. دستیابی همه افراد به این حوزه، آزادی در طرح همه گونه مباحث و عدم دخالت قدرت در این مباحث جزء شروط ضروری آن است (آزاد ارمکی و امامی، ۱۳۸۳: ۵۸). حوزه عمومی محل نمودهاست، آنچه نمی‌تواند دیده یا شنیده شود به تاریکی حوزه خصوصی

تبعید می شود. " (انصاری، ۱۳۷۶: ۱۲۷). این حوزه (حوزه عمومی^۱) حائل میان دولت و حوزه خصوصی زندگی افراد است و در آن تصمیم گیری‌های جمعی از طریق مشارکت فعالانه شهروندان در شرایط آزاد و برابر صورت می گیرد" (نجاتی حسینی، ۱۳۸۰: ۲۸).

تعریف عملیاتی حضور در عرصه عمومی

در این پژوهش حضور در عرصه عمومی با استفاده از گویه های مربوط به میزان همکاری فرد در انجمن‌ها و نهادهای مدنی سنجیده می شود. منظور از حضور در عرصه عمومی هر نوع همکاری، مشارکت، پذیرش عضویت، کمک فکری یا حمایت معنوی، کمک مالی یا حمایت مادی، حضور در برنامه، قبول مسئولیت اجرایی و هرگونه فعالیتی است که دانشجویان در ارتباط با نهادهای مدنی اعم از فرهنگی، اجتماعی و سیاسی اقتصادی و زیست محیطی دارند.

تعریف نظری وسایل ارتباط جمعی

وسایل ارتباط جمعی موجبات انفجار زمان و مکان را فراهم می سازد. چه از یک نظر در یک آن به فضاهای بسیار وسیع دست می یابد و از جهت دیگر موجبات بقاء و انباشت اندیشه ها را در سینه زمان فراهم ساخته، رسوخ به اعماق تاریخ را موجب می شوند (پیرو، ۱۳۷۵: ۲۱۹). "مدیوم"^۲ یا وسیله ارتباطی (که جمع آن "مدیا"^۳ است) به معنی جریان انتقال از طریق وسایل ارتباطی است و "مدیا"^۴ عبارت است از وسایل ارتباطی و حامل‌های زیادی را در بر می گیرد (مثل مطبوعات و ...). در واقع "مس مدیا"^۵ عبارت از آن وسیله ارتباطی است که مورد توجه جماعت کثیری است (کازنو، ۱۳۶۷: ۱۶).

رسانه عبارت است از وسیله انتقال پیام، معلومات و اطلاعات به توده های مردم، به طور کلی منظور آن دسته از وسایل ارتباطی است که در تمدن‌های جدید بوجود آمده و مورد استفاده‌اند و ویژگی اصلی آن‌ها قدرت و توانایی زیاد و شعاع عمل وسیع است (جعفری نیا، ۱۳۸۹: ۱۴۴-۱۴۳).

تعریف عملیاتی میزان استفاده از رسانه های جمعی

کسب میزان اخبار و وقایع روزانه از رسانه های چاپی شامل کتاب، گفت و شنود، روزنامه، مجلات، اعلامیه ها و بروشورها و رسانه های الکترونیکی شامل اینترنت، تلویزیون، رادیو، ماهواره و موبایل می باشند.

فرضیه ها:

فرضیه اصلی

عوامل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و اقتصادی بر میزان آگاهی شخص از حقوق شهروندی اثر دارد.

۱. Public Sphere

۲. Medium

۳. Media

۴. Media

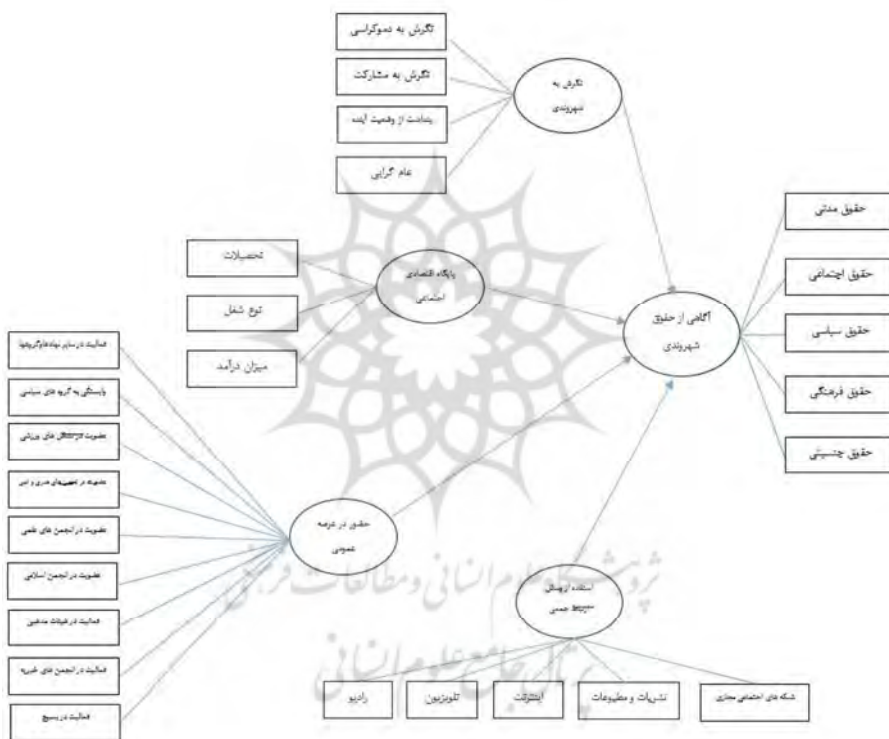
۵. Mass Media

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

فرضیه های فرعی

استفاده از وسایل ارتباط جمعی با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه دارد.
 بین نگرش به حقوق شهروندی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
 پایگاه اجتماعی - اقتصادی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی تاثیر دارد.
 میزان حضور در عرصه عمومی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی تاثیر دارد.
 میانگین آگاهی از حقوق شهروندی در ابعاد مدنی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و جنسیتی تفاوت دارد.

مدل نظری

یافته های تحقیق:

رشته تحصیلی پاسخگویان

جدول (۱-۱) توزیع فراوانی نوع رشته تحصیلی پاسخگویان را نشان می‌دهد. مطابق یافته‌های تحقیق، علوم پایه ۲۵/۸ درصد (۸۷ نفر)، فنی مهندسی ۲۲ درصد (۷۴ نفر)، کشاورزی ۲۴/۳ درصد (۸۲ نفر)، زبان و ادبیات ۶/۲ درصد (۲۱ نفر)، علوم انسانی ۱۹ درصد (۶۴ نفر)، سایر موارد ۲/۷ درصد (۹ نفر) بوده اند.

جدول (۱-۱): آماره‌های توصیفی متغیر رشته تحصیلی پاسخگویان

رشته تحصیلی	علوم پایه	فنی و مهندسی	کشاورزی	زبان و ادبیات	علوم انسانی	سایر موارد	جمع
فراوانی	۸۷	۷۴	۸۲	۲۱	۶۴	۹	۳۳۷
درصد	۲۵/۸	۲۲	۲۴,۳	۶,۲	۱۹	۲,۷	۱۰۰

میزان استفاده از رسانه های اجتماعی:

با توجه به جدول شماره (۱-۲) پاسخگویان بیشترین استفاده از رسانه های اجتماعی را به ترتیب شبکه های اجتماعی با میانگین ۸۱، تلویزیون با میانگین ۵۰، اینترنت و فضای وب با میانگین ۴۰، نشریات با میانگین ۱۶ و رادیو با میانگین ۱۴ دقیقه می باشند.

جدول (۱-۲): میزان استفاده از رسانه های اجتماعی

نشریات	شبکه های اجتماعی	اینترنت	تلویزیون	رادیو	تعداد
۳۳۷	۳۳۷	۳۳۷	۳۳۷	۳۳۷	میانگین
۱۶,۱۴۲۴	۸۱,۱۴۵۴	۴۰,۷۰۶۲	۵۰,۳۵۶۱	۱۴,۱۰۹۵	میانگین
۱۰,۰۰۰۰	۳۰,۰۰۰۰	۲۰,۰۰۰۰	۵۰,۰۰۰۰	۱۰,۰۰۰۰	میانه
۱۰,۰۰۰	۳۰,۰۰۰	۲۰,۰۰۰	۵۰,۰۰۰	۱۰,۰۰۰	نما
۱۱,۹۷۵۳۲	۹,۹۵۰۱۵	۲۰,۸۳۴۰۹	۲۷,۳۶۲۰۶	۱۲,۸۸۱۷۳	انحراف استاندارد
۸۰,۰۰۰	۸۰,۰۰۰	۹۰,۰۰۰	۹۰,۰۰۰	۷۰,۰۰۰	دامنه
۱۰,۰۰۰	۲۰,۰۰۰	۱۰,۰۰۰	۱۰,۰۰۰	۱۰,۰۰۰	کمترین
۹۰,۰۰۰	۹۰,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰	۸۰,۰۰۰	بیشترین

میزان آگاهی از حقوق شهروندی

بر اساس نتایج بدست آمده در جدول ۱-۳، میانگین به دست آمده برای بعد مدنی ۲۵/۶۶ است که با در نظر گرفتن حداقل ۱۵ و حد اکثر ۳۵ درحد متوسط به بالا قرار دارد.

میانگین به دست آمده برای بعد سیاسی ۱۰/۶۸ است که بادر نظر گرفتن حداقل ۴ و حد اکثر ۱۵ درحد متوسط به بالا قرار دارد.

میانگین به دست آمده برای بعد اجتماعی ۲۱/۱۳ است که بادر نظر گرفتن حداقل ۱۲ و حداکثر ۲۵ درحد متوسط به بالا قرار دارد.

میانگین به دست آمده برای بعد فرهنگی ۱۴/۱۸ است که بادر نظر گرفتن حداقل ۸ و حداکثر ۲۰ در حد متوسط به بالا قرار دارد.

میانگین به دست آمده برای بعد جنسیتی ۷/۳۹ است که بادر نظر گرفتن حداقل ۲ و حداکثر ۱۰ درحد متوسط به بالا قرار دارد.

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

در نهایت بعد از محاسبه مجموع نمرات تمام ابعاد مزبور، شاخص حقوق شهروندی ساخته شد. میانگین این متغیر ۷۳/۰۸ است که با در نظر گرفتن حداقل ۴۷ و حداکثر ۹۷، در حد تقریباً متوسط رو به بالا قرار دارد.

جدول (۱-۳): آماره‌های توصیفی ابعاد میزان آگاهی از حقوق شهروندی

متغیر وابسته	ابعاد متغیر	میانگین	انحراف معیار	خطای انحراف معیار	ماکزیمم	مینیمم	دامنه تغییرات
متغیر وابسته حقوق شهروندی	بعد مدنی	۲۵/۶۶	۳/۹۱	۰/۲۱	۳۵	۱۵	۲۰
	بعد سیاسی	۱۰/۶۸	۲/۱۰	۰/۱۱	۱۵	۴	۱۱
	بعد اجتماعی	۲۱/۱۳	۰/۹۸	۰/۱۴	۲۵	۱۲	۱۳
	بعد فرهنگی	۱۴/۱۸	۱/۸۸	۰/۱۲	۲۰	۸	۱۲
	بعد جنسیتی	۷/۳۹	۱/۵۵	۰/۱۳	۱۰	۲	۸
	حقوق شهروندی	۷۳/۰۸	۲/۱۵	۰/۴۴	۹۷	۴۷	۵۰
	مشارکت	۱۳/۲	۲/۹	۰/۱	۲۳	۴	۱۹
متغیرهای مستقل نگرش به شهروندی	عام گرایی	۴/۳	۱/۸	۰/۱	۱۰	۲	۸
	نگرش به دموکراسی	۷/۳	۱/۱	۰/۱۱	۱۵	۴	۱۱
	پنداشت از وضعیت آینده	۶/۳۹	۱/۱	۰/۱۱	۱۵	۴	۱۱

متغیر مشارکت با میانگین مشاهده شده ۱۳/۲، عام گرایی ۴/۳، نگرش به دموکراسی ۷/۳ و پنداشت از وضعیت آینده ۶/۳۹ حاکی از پایین بودن مقادیر مشاهده شده است.

جدول (۱-۴): میزان حضور دانشجویان در عرصه عمومی (متغیر مستقل)

ردیف	عرصه ها	دارد	ندارد	بی پاسخ
۱	فعالیت در سایر نهادها	٪۶۹	٪۲۳	٪۸
۲	وابستگی به گروه‌های سیاسی	٪۶۸	٪۲۳	٪۹
۳	عضویت در تشکل‌های ورزشی	٪۴۴	٪۵۳	٪۳
۴	عضویت در انجمن هنری	٪۱۴	٪۸۱	٪۵
۵	عضویت در انجمن علمی	٪۶۷	٪۳۳	٪۱۰
۶	عضویت در انجمن اسلامی	٪۶۵	٪۲۹	٪۶
۷	فعالیت در هیئات مذهبی	٪۵۵	٪۴۰	٪۵
۸	فعالیت در انجمن‌های خیریه	٪۶۹	٪۲۵	٪۶
۹	فعالیت در بسیج	٪۲۳	٪۶۹	٪۸

در بعد عرصه عمومی نتایج حاکی از آن است بیشترین تمایل برای عضویت در انجمن‌های خیریه و کمترین عضویت در انجمن‌های هنری بوده است.
آزمون فرضیه‌ها:

استفاده از وسایل ارتباط جمعی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی تأثیر دارد.
 جدول ۲ نتایج آزمون همبستگی پیرسون را نشان می‌دهد، بر طبق نتایج بدست آمده همبستگی بین دو متغیر آگاهی از حقوق شهروندی و استفاده از وسایل ارتباط جمعی ۰/۲۹۱ است که در سطح آلفای ۰/۰۵ معنی دار می‌باشد (معنی داری: ۰/۰۳). نوع رابطه مستقیم است، به عبارتی هر چه استفاده از رسانه بیشتر باشد، آگاهی از حقوق شهروندی نیز افزایش می‌یابد.
 جدول (۲): ضریب همبستگی بین آگاهی از حقوق شهروندی و استفاده از وسایل ارتباط جمعی

متغیر	استفاده از وسایل ارتباط جمعی
آگاهی از حقوق شهروندی	ضریب همبستگی
	سطح معنی داری
	تعداد مشاهدات
	۰/۲۹۱
	۰/۰۳
	۳۳۷

برای بررسی دقیق‌تر میزان تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر آگاهی از حقوق شهروندی از رگرسیون چندگانه استفاده شده است. همانگونه که در جدول ۲-۱ مشاهده می‌شود، عدد F بدست آمده در سطح احتمال ۹۹ درصد معنی دار است. میزان Adjusted R Square بدست آمده نسبت به R Square کمی تعدیل شده که برای بررسی دقیق‌تر علت این موضوع باید به بخش Collinearity Statistics مراجعه شود.

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

جدول (۲-۱): ضریب همبستگی چندگانه

مدل	ضریب همبستگی	R Square	ضریب همبستگی تعدیل شده	خطای استاندارد میانگین	F	سطح معنی داری
۱	۰,۴۱۰	۰,۱۶۸	۰,۱۳۹	۵,۶۶۵۳۲	۱۲,۹۰۶	۰,۰۰۰

نتایج جدول ۲-۲ خروجی رگرسیون چندگانه را نشان می دهد: میزان استفاده از رادیو تاثیر معنی داری بر آگاهی پاسخگویان از حقوق شهروندی ندارد. میزان استفاده از نشریات بیشترین تاثیر را بر آگاهی از حقوق شهروندی دارد و تلویزیون دارای کمترین تاثیر است. با توجه به اینکه میزان Tolerance متغیر تلویزیون نسبتا ضریب تعدیل شده ای دارد و ضریب VIF را اندکی متورم نموده است، باید گفت، که میزان واریانس تبیین شده متغیر تلویزیون با دیگر متغیرها اندکی همپوشانی دارد و ضریب Adjusted R Square تحت تاثیر این موضوع نسبت به R Square اندکی کاهش یافته است.

جدول (۲-۲): ضرایب رگرسیون چند گانه آگاهی از حقوق شهروندی

مدل	ضرایب استاندارد شده		t	سطح معنی داری	ضریب استاندارد شده		عرض از مبدا رادیو
	B	خطای استاندارد			Beta	Beta	
۱	۰.۲۰۲	۰.۰۳۷	۵.۴۲۹	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	عرض از مبدا رادیو
۲	۰.۱۳۰	۰.۰۴۴	۲.۹۷۰	۰.۰۰۳	۰.۰۰۳	۰.۰۰۳	شبکه های اجتماعی
۳	۰.۰۵۰	۰.۰۲۲	۲.۲۱۱	۰.۰۲۸	۰.۰۲۸	۰.۰۲۸	اینترنت
۴	۰.۰۲۹	۰.۰۳۳	۰.۸۹۲	۰.۳۷۳	۰.۳۷۳	۰.۳۷۳	تلویزیون
۵	۰.۰۲۰	۰.۰۳۳	۰.۶۰۶	۰.۵۴۰	۰.۵۴۰	۰.۵۴۰	نشریات

متغیر وابسته: آگاهی از حقوق شهروندی

بین نگرش به حقوق شهروندی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

جدول ۳ نتایج آزمون همبستگی پیرسون را نشان می دهد، بر طبق نتایج بدست آمده همبستگی بین دو متغیر نگرش به حقوق شهروندی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی ۰/۶۸ است که در سطح آلفای ۰/۰۱ معنی دار می باشد (معنی داری: ۰/۰۰۰). نوع رابطه مستقیم و شدت همبستگی قوی می باشد، در واقع هر چه نگرش به حقوق شهروندی بیشتر باشد، آگاهی از حقوق شهروندی نیز افزایش می یابد. جدول (۳): ضریب همبستگی بین نگرش به حقوق شهروندی و آگاهی از حقوق شهروندی

نگرش به حقوق شهروندی		متغیر
۰/۶۸	ضریب همبستگی	آگاهی از حقوق شهروندی
۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۳۳۷	تعداد مشاهدات	

میزان حضور در عرصه عمومی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی آنها تاثیر دارد. جدول ۴ نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین دو متغیر آگاهی از حقوق شهروندی و میزان حضور در عرصه عمومی را نشان می دهد، بر طبق نتایج بدست آمده همبستگی بین دو متغیر میزان حضور در عرصه عمومی دانشجویان با میزان آگاهی از حقوق شهروندی ۰/۳۳ است که در سطح آلفای ۰/۰۵ معنی دار می باشد (معنی داری: ۰/۰۱۵). در واقع هر چه حضور در عرصه عمومی بیشتر باشد، میزان آگاهی از حقوق شهروندی نیز افزایش می یابد.

جدول (۴): ضریب همبستگی بین حضور در عرصه عمومی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی

حضور در عرصه عمومی		متغیر
۰/۳۳	ضریب همبستگی	آگاهی از حقوق شهروندی
۰/۰۱۵	سطح معنی داری	
۳۳۷	تعداد مشاهدات	

پایگاه اجتماعی - اقتصادی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی تاثیر دارد. نتایج حاصل از جدول ۵ نشان می دهد که تفاوت معناداری بین میانگین نمرات آگاهی از حقوق شهروندی پاسخگویان به تفکیک پایگاه اجتماعی و اقتصادی وجود دارد. میانگین های بدست آمده برای نوع پایگاه اجتماعی و اقتصادی به شرح زیر است: متوسط پایین: ۷۲/۷۲، متوسط: ۷۲/۷۸، متوسط بالا: ۷۶/۱۸. مقدار F بدست آمده ۲/۵۹ است که در سطح آلفای ۰/۰۵ معنی دار است. در ادامه با استفاده از آزمون تعقیبی LSD به تفکیک معنی داری آماری در بین گروهها پرداخته شده است. براین اساس متوسط پایین با متوسط بالا رابطه آماری معنی داری دارند. در سایر مقایسه های دو به دو (متوسط با متوسط پایین و متوسط بالا با متوسط) این رابطه آماری معنی دار نیست.

جدول (۵): آزمون تفاوت میانگین آگاهی از حقوق شهروندی به تفکیک پایگاه اجتماعی اقتصادی

شاخص	پایگاه اجتماعی و اقتصادی	تعداد	میانگین	آزمون آنالیز واریانس یک طرفه		
				درجه آزادی	F کمیت	سطح معنی داری
آگاهی از حقوق شهروندی	متوسط پایین	۱۳۵	۷۲/۲۷	۲	۲/۵۹	۰/۰۴۹
	متوسط	۱۵۱	۷۲/۷۸			
	متوسط بالا	۵۱	۷۶/۱۸			

میانگین آگاهی از حقوق شهروندی در ابعاد مدنی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و جنسیتی تفاوت

دارد.

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

برای بررسی این فرضیه از آزمون رتبه های دلبیو کندال^۱ استفاده شده است و با توجه به اینکه تعداد گویه های مولفه های ذکر شده یکسان نبود، پیش از اجرای آزمون، نمرات خام به استاندارد تبدیل شدند. نتایج جدول ۵ نشان می دهد عدد کای اسکوار و کندال بدست آمده در درجه آزادی ۴ و سطح احتمال ۹۵ درصد معنی دار نیست. لذا آگاهی از مولفه های ذکر شده با یکدیگر تفاوت ندارد.

جدول شماره (۵-۱) - میانگین رتبه ها

میانگین رتبه ها	
۲,۹۶	Zscore حقوق مدنی
۲,۹۴	Zscore حقوق سیاسی
۳,۱۱	Zscore حقوق اجتماعی
۲,۹۷	Zscore حقوق فرهنگی
۳,۰۱	Zscore حقوق جنسی

جدول شماره (۵) - آزمون رتبه های کندال

۳۳۷	تعداد
۰,۰۲	ضریب دلبیو کندال
۲,۴۶۶	کای اسکوار
۴	درجه آزادی
۰,۶۵۱	سطح معنی داری

نتیجه گیری:

شهروندی و حقوق مرتبط با آن از جمله مفاهیم دیرپایی است که مورد توجه و اندیشه مستقیم یا ضمنی متفکرین قرار داشته است. این مفاهیم در طول زمان با توجه به گرایش های فکری و زمینه اجتماعی صاحب-نظران و تحولات مختلف جوامع دستخوش تغییر در تعاریف شده است. این حقوق در دهه های اخیر به ویژه پس از انقلاب اسلامی از اهمیت ویژه ای برخوردار شده است. آگاهی شهروندان از زمینه ها و ابعاد مختلف شهروندی از شاخصه ها و مولفه های مردم سالاری دینی است چرا که لازمه احقاق این حقوق مستلزم اطلاع افراد از این گونه مطالبات و مشارکت فعالانه آنها در جامعه و دخالت آگاهانه در سرنوشت فردی و اجتماعی فرد می باشد. لذا ارتباطی دوسویه بین شرایط و ساختارهای اجتماعی و عاملان آگاه و فعال وجود دارد. باید اذعان داشت مضامین و مصادیق مرتبط با حقوق شهروندی مورد قبول و تاکید ادیان آسمانی و به ویژه دین اسلام می باشد از جمله: حق حیات، حق آزادی بیان و انتقاد، حق تعیین سرنوشت، حق امنیت، حق برابری و غیره.

در خصوص وضعیت شهروندی در کشور، با توجه به پیشینه پژوهش اکثر تحقیقات انجام شده گویای ضعف و عدم آگاهی لازم شهروندان از حقوق شهروندی می باشد ولی نتایج این تحقیق نشان داد، میزان آگاهی دانشجویان دانشگاه زنجان از حقوق شهروندی در تمامی مولفه های مدنی، سیاسی، فرهنگی، جنسیتی و اجتماعی بیش از مقدار متوسط است و میزان آگاهی از مولفه های مطرح شده با یکدیگر تفاوتی ندارد و در سطح یکسانی می باشد. با توجه به اینکه جامعه آماری این تحقیق دانشجویان و قشر فرهیخته جامعه می باشند لذا میزان آگاهی از حقوق شهروندی در این جامعه آماری بیشتر از مطالعات پیشین مشاهده

^۱ Kendall W Rank

شده است. همچنین یافته‌های تحقیق حاکی از آن است هر ۴ متغیر استفاده از وسائل ارتباط جمعی، نگرش به حقوق شهروندی، حضور در عرصه عمومی و پایگاه اجتماعی اقتصادی با میزان آگاهی پاسخگویان از حقوق شهروندی رابطه مثبت دارد که با یافته‌های (صالحی و دیگران، ۱۴۰۱)، (نظری و دیگران، ۱۴۰۰)، زارع شاه آبادی و دیگران (۱۳۹۷) همسو است.

پارسونز بطور خلاصه آگاهی از حقوق شهروندی را نیازمند تامین انواع مختلف منابع و ایجاد فرصت‌های مناسب و بازتولید ارزش‌های عام از یک طرف و نگرش مناسب به این حقوق از سوی دیگر می‌داند. بدین منظور توسط مولفه‌های نگرش به دموکراسی، نگرش به مشارکت، پنداشت از وضعیت جامعه و میزان عام‌گرایی شاخص نگرش به مقوله شهروندی طراحی گردید و نتایج تحلیل نشان داد در بین متغیرهای مستقل تحقیق، قوی‌ترین ارتباط (با ضریب همبستگی ۰,۶۸) در سطح احتمال ۹۹ درصد بین نگرش به حقوق شهروندی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی می‌باشد. یافته‌های این بخش با نتایج تحقیق، شیانی و دادوندی (۱۳۸۸)، اسکندری (۱۳۸۹) و پورعزت (۱۳۸۹) همسو می‌باشد. براین اساس ترنر معتقد است در میان عوامل و شرایط مختلف دخیل در آگاهی از حقوق شهروندی استفاده از رسانه‌های جمعی نقش بارزی دارد که از این جهت با بررسی رابطه میزان استفاده پاسخگویان از رادیو، تلویزیون، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی مجازی و نشریات این فرضیه مورد آزمون قرار گرفت و نتایج نشان داد، این رابطه به شدت ۰,۲۹۱ و در سطح احتمال ۹۵ درصد وجود دارد. نتایج رگرسیون چندگانه حاکی از آن است که استفاده از نشریات بیشترین تاثیر را بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی دارد و رسانه رادیو تاثیر معنی داری بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی پاسخگویان نداشته است. همچنین یافته‌های توصیفی تحقیق نشان داد در این زمینه پاسخگویان بیشترین استفاده را از رسانه تلویزیون و کمترین استفاده را از نشریات و مطبوعات دارند. یافته‌های این قسمت با نتایج تحقیقات هزارجریبی و امانیان (۱۳۸۹) و نوروزی (۱۳۹۰) مطابقت دارد. امروزه با گسترده شدن استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، میزان استفاده از نشریات فیزیکی به میزان زیادی کاهش یافته به گونه‌ای که صاحبان مطبوعات نیز ترجیح داده‌اند مخاطبین خود را بیشتر در شبکه‌های اجتماعی مجازی حفظ نمایند. نقطه ضعف اساسی در جایی است که مطالب منتشر شده در این فضا از عمق لازم برخوردار نبوده و بینش ژرف و عمیقی به مخاطب نمی‌دهد. به عبارت دیگر این فضا انسان را به سوی روزمرگی و بازتولید روزمرگی سوق می‌دهد.

همچنین یافته‌های تحقیق حاکی از آن است، رابطه پایگاه اجتماعی و اقتصادی پاسخگویان با آگاهی از حقوق شهروندی از نوع مستقیم و در سطح معناداری، تایید شده است. شاخص‌های مورد استفاده، سطح تحصیلات، میزان درآمد و نوع شغل است. در اینجا بیشترین میزان آگاهی را افرادی دارا هستند که متعلق به طبقه متوسط به بالا هستند و یافته‌های این بخش نیز با نتایج تحقیق نوروزی و گل پرور (۱۳۸۸)

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

همخوانی دارد. در بخش نگرش به حقوق شهروندی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی نتایج این تحقیق با یافته های تحقیق کلدی و پوردهناد(۱۳۹۱) همسوء است.

یورگن هابرماس معتقد است در حوزه عمومی و جامعه مدنی است که افراد یک اجتماع نقش شهروندی پیدا می کنند و مشارکت و حضور در عرصه عمومی معرف اصلی شهروندی و نگرش به این موضوع می باشد. در این زمینه یافته های تحقیق نشان داد، بین میزان حضور در عرصه عمومی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی همبستگی و رابطه معنی دار وجود دارد نتایج حاصل از این بخش با نتایج تحقیق اسکندری(۱۳۸۹) یکسان می باشد.

پیشنهادها:

- ۱- با توجه به اینکه یافته های تحقیق نشان داد، میزان آگاهی دانشجویان از حقوق شهروندی بالاتر از میزان متوسط است و در سطح مطلوبی قرار دارد می توان با سازماندهی این دانش و آگاهی برای بصیرت افزایی سایر اقشار و شهروندان با محوریت مردم سالاری دینی، استفاده نمود. در این راستا دانشجویان می توانند فرهنگ عمومی شهروندی را بر اساس توان و ظرفیت های موجود نهادینه سازند.
- ۲- در زمینه رسانه های اجتماعی نتایج نشان داد، استفاده از نشریات و مطبوعات بیشترین تاثیر را بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی دارد ولی میزان استفاده پاسخگویان از نشریات نسبت به تلویزیون، اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی در رده بسیار پایین تری قرار دارد. اگرچه استفاده از اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی برای آگاه سازی افراد از حقوق و تکالیف شهروندی یک ابزار کاربردی است اما استفاده از رسانه های مجازی جایگزین مطبوعات و نشریات شده که این موضوع نیاز به واکاوی و پیامدسنجی دارد. همچنین تاثیرات این موضوع در آینده و تغییرات اجتماعی مثبت و منفی که تحت تاثیر این موضوع می باشد، نیاز به بررسی دارد.
- ۳- با توجه به اینکه نگرش نسبت به حقوق شهروندی بیشترین تاثیر را بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی دارد، برای اثر بخشی برنامه های در ارتباط با ارتقاء آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی، بهتر است قبل از هرگونه اقدام نگرش افراد را نسبت به این موضوع متحول کرد. بر این اساس می توان از هنر و رسانه های اجتماعی برای انتقال پیام های مربوطه استفاده نمود.
- ۴- از این حیث که پایگاه اجتماعی اقتصادی افراد در میزان آگاهی آنان از حقوق و تکالیف شهروندی تاثیر دارد، برای انتقال مفاهیم مربوطه به افرادی که در مناطق و محلات محروم تر سکونت دارند نیاز به برنامه متفاوتی نسبت به مناطق برخوردار حس می شود.
- ۵- از آنجا که پایگاه اصلی نظام جمهوری اسلامی مردم می باشند و پیاده سازی حقوق شهروندی در این راستا حائز اهمیت است و برای رفع موانع میزان آگاهی افراد از حقوق شهروندی نیاز به یک عزم جدی

و مطالبه مردمی احساس می‌شود، دانشجویان می‌توانند در این زمینه نقش ویژه‌ای را ایفاء نموده و نقطه آغاز این مطالبه عمومی باشند.

۶- با توجه به مبانی نظری تحقیق مضامین و مصادیق مرتبط با حقوق شهروندی مورد قبول و تاکید ادیان آسمانی و به ویژه دین مبین اسلام می‌باشد از جمله: حق حیات، حق آزادی بیان و انتقاد، حق تعیین سرنوشت، حق امنیت، حق برابری و غیره. به عبارت دیگر در قوانین مصرحه حقوق شهروندی (مصوب شوراهای اسلامی)، نمی‌توان موضوعی را یافت که با قوانین دینی و الهی مغایرت داشته باشد و حتی بسیاری از این موارد مورد تاکید ویژه ادیان الهی قرار دارد. از آنجا که یافته‌های این تحقیق نشان داد نوع نگرش افراد نسبت به حقوق شهروندی تاثیر قوی در میزان آگاهی از حقوق شهروندی دارد، لذا در تدوین سند منشور حقوق شهروندی می‌توان نوع نگرش افراد را نسبت به رعایت و انجام تکالیف شهروندی از قانون محوری به تکلیف شرعی تغییر داد. به طور مثال می‌توان تخطی از قوانین و رعایت نکردن حقوق شهروندی را به منزله وقوع گناه و انجام فعل حرام تلقی نمود تا یک عمل ممنوع شده. لذا یکی از بهترین راه‌های آگاه‌سازی افراد جامعه برای حفظ حقوق و انجام تکالیف شهروندی اجتماعات مذهبی مانند مساجد و هیئات می‌باشد.

منابع:

- قرآن کریم.
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
- آبرکرامی، نیکلاس و همکاران (۱۳۶۷)، فرهنگ جامعه‌شناسی (ترجمه حسن پویان)، تهران: انتشارات چاپخش.
- آزادارمکی، تقی و امامی، یحیی (۱۳۸۳)، تکوین حوزه عمومی و گفت و گوی عقلانی. مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره پنجم، شماره ۱، بهار ۱۳۸۳.
- آلپورت، گوردن دیلیو (۱۳۷۱)، روانشناسی اجتماعی از آغاز تاکنون (ترجمه محمد تقی طوسی)، انتشارات آستان قدس رضوی.
- بهدین، کبریا؛ حبیب زاده، اصحاب؛ دهقان، سید مصطفی و دیگران، (۱۳۸۸)، نقش ناجا در تحقق حقوق شهروندی، شماره ۲، سال دوم، فصلنامه نظم و امنیت انتظامی.
- بینام دیوید و بویل کوبن (۱۳۷۶)، دموکراسی چیست؟ ترجمه شهرام نقش تبریزی، تهران، ققنوس، ص ۱۷
- بیرو، آلن (۱۳۷۵)، فرهنگ علوم اجتماعی (ترجمه باقر ساروخانی)، تهران: انتشارات کیهان.
- توسلی، غلامعباس و نجاتی حسینی سید محمود (۱۳۸۳)، بررسی واقعیت اجتماعی شهروندی در ایران، دوره پنجم، نامه انجمن انسان شناسی ایران.
- جعفری نیا، غلامرضا (۱۳۸۹)، رابطه استفاده از رسانه‌های جمعی با سرمایه اجتماعی سرپرستان خانوار. فصلنامه رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۸.
- چلبی، مسعود (۱۳۷۵)، جامعه‌شناسی نظم. تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی، تهران: نشر نی.
- چلبی، مسعود (۱۳۸۱)، فضای کنش، ابزاری نظمی در نظریه‌سازی. مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران، دوره چهارم، شماره ۱.
- حسام، فرحناز (۱۳۸۱)، هویت شهروندی، شماره ۵۱، سال پنجم، اندیشه و پژوهش.
- زارع شاه آبادی، اکبر؛ عبداللهی، قدسیه؛ فلک‌الدین، زهرا (۱۳۹۷)، سنجش میزان آگاهی دانشجویان دانشگاه یزد از حقوق و وظایف شهروندی: درک احساس هویت جمعی، مطالعات ملی سال ۱۹.
- شایان مهر، علیرضا (۱۳۷۷)، دایره المعارف تطبیقی علوم اجتماعی، تهران: انتشارات کیهان، کتاب اول.
- شبانی، ملیحه (۱۳۸۲)، وضعیت شهروندی و موانع تحقق آن در ایران، تهران: دانشگاه تهران، پایان نامه دکتری جامعه‌شناسی.

شناسایی عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان

- شیبانی، ملیحه و طاهره داودوندی (۱۳۸۹)، تحلیلی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان، شماره ۵، فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی.
- شیبانی، ملیحه (۱۳۸۴)، شهروندی و مشارکت در نظام جامع رفاه و تامین اجتماعی، شماره ۱۸، سال سوم، فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی.
- صالحی، صالح؛ حسین زاده، علی حسین؛ امینی، یوسف (۱۴۰۱)، بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و آگاهی از حقوق شهروندی با نقش میانجی سرمایه سیاسی (مورد مطالعه: شهروندان شهر اهواز)، پژوهش های جامعه شناسی معاصر سال ۱۱ پاییز و زمستان ۱۴۰۱ شماره ۲۱.
- عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۰)، تعامل جهانی شدن، شهروندی و دین، شماره ۱۸، نامه علوم اجتماعی، تهران.
- فاطمی نیا، شیواش و سیامک حیدری (۱۳۸۷)، عوامل مرتبط با تعهدات شهروندی، شماره ۳۸، سال دهم، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی.
- فالکس، کیث (۱۳۸۱)، شهروندی (ترجمه محمد تقی دلفروز)، تهران: انتشارات کویر.
- کازنو، ژان (۱۳۷۳)، جامعه شناسی وسایل ارتباط جمعی، ترجمه: باقر ساروخانی و منوچهر محسنی، تهران، مؤسسه اطلاعات.
- کریمی، یوسف (۱۳۷۳)، روان شناسی اجتماعی، تهران، بعثت، ۱۳۷۳، چاپ اول، ص ۲۹۵.
- کلدی، علیرضا و نگار پور دهناد (۱۳۹۱)، بررسی میزان آگاهی و نگرش دانشجویان نسبت به حقوق شهروندی در تهران، مطالعات جامعه شناختی شهری (مطالعات شهری).
- لطفی، حیدر و دیگران (۱۳۸۸)، مدیریت شهری و جایگاه آن در ارتقاء حقوق شهروندان، شماره اول، سال دوم، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی.
- محسنی، رضاعلی (۱۳۸۹)، ابعاد و تحلیل حقوق شهروندی؛ راه کارهایی برای تربیت و آموزش حقوق شهروندی، شماره ۱۰، سال سوم، فصلنامه مطالعات سیاسی.
- منوچهری، عباس و سید محمود نجاتی حسینی (۱۳۸۵)، درآمدی بر نظریه شهروندی گفتگویی در فلسفه سیاسی هابرماس، شماره ۲۹، نامه علوم اجتماعی.
- نجاتی حسینی، سید محمود (۱۳۸۰)، بررسی جایگاه مفهوم شهروندی در قانون شهرداری ایران، تهران: شهرداری انتشارات سازمان های کشور، چاپ اول.
- نظری، ولی الله؛ غلامی، محمد؛ صادقی، علی؛ طرلان، فاطمه (۱۴۰۰)، تحلیلی بر چالش های حقوق شهروندی در شهرهای ایران (مطالعه موردی: شهر قزوین)، فرهنگ رضوی سال نهم تابستان ۱۴۰۰.
- نوروزی، فیض اله و منا گل پرور (۱۳۹۰)، بررسی میزان احساس برخورداری زنان از حقوق شهروندی و عوامل موثر بر آن، شماره ۵۹، سال بیستم، فصلنامه راهبرد.
- هاشمیان فر، سید علی و محمد گنجی (۱۳۸۸)، تحلیلی بر فرهنگ شهروندی در شهر اصفهان، شماره ۱، سال بیستم، جامعه شناسی کاربردی.
- هزار جریبی، جعفر و ابوالفضل امانیان (۱۳۹۰)، آگاهی زنان از حقوق شهروندی و عوامل موثر بر آن، شماره ۹، سال سوم، مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای.
- Habermas, J (۱۹۹۲). **Citizenship and National Identity: some Reflections on the Future of Europe**, in B.S Turner and P.Hamilton, and , **Citizenship Critical Consept**, London: Routledge
- Marshall, T.H. (۱۹۹۴). **citizenship and social class in B.S.turner & Hamilton, citizenship: critical concept**. London: Roul ledge
- Turner, B.S (۲۰۰۰). **Islam. Civil society & citizenship : Reflections on the Sociology of citizenship & Islamic Studies**. in A.n ,
- butenschon et al, ed. **Citizenship & the State in middle East**, Syracuse. University press
- Turner, Bryan S. (۲۰۰۸). **Rights and Virtues: Political Essays on Citizenship and Social Justice**. Oxford: Bardwell Press
- Marx, k. (۱۹۶۷). **on the jewish question in k.marx early political. writings**. cambridge: cambridge university press.
- Ritzer, George. (۲۰۱۱). **Sociological Theory. Eighth Edition**. Mac Graw-Hill Companies
- Shiani, M. (۲۰۰۴). **Poverty, Deprivation and citizenship**. Quarterly Journal of social Welfare, No ۲۷

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی